

PROTESTÁNS HETILAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

Megjelen minden héten egyszer szombaton egy iven. — Előfizetési ár egy évre 6 frt, félévre 3 frt. — Az osztrák-magyar monarchián kívül eső országokba egy évre 7 frt. — Egyes szám ára 12 kr. — Hirdetések díja száz szóig 1 frt; kétszáz szóig 2 frt; a másodszeri hirdetésnél 100 szóig 80 kr.; harmadiknál 70 kr.; bélyegdíj mindenik hirdetésnél külön-külön 30 kr. Melléklési díj minden száz darabtól 1 frt 50 kr. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Nagy Péterfia-utca 961. sz. intézendők.

Komoly szavak komoly ügyben.

II.

A kik boldogult Eötvös József minisztersége idejében usztak a boldogság reményében s a népiskolák felvirágoztatása által a népies műveltség magasabb fokú kifejlődését várták, azok előtt ma a szomorú kiábrándulás tényei állanak bizonyságul arra nézve, hogy mily gyarló alapon állottak minden vágyai. Eötvös József szerette a magyar népet, hiszen ő maga is magyar volt testestől lelkestől, azért óhajtá, hogy az emberi méltóságban, melyet a nevelés fejt ki és hatványoz, oda emelkedjék, a hol nyugat művelt népei állanak; óhajtá, hogy a mint a nevelés által értékesedik a nép szellemi tőkéje s tisztul jelleme, épügy, sőt épen annál fogva váljék az képesebbé anyagi tőkéjének is öregbitésére. Mert a nép szellemi, erkölcsi és anyagi helyzetének javulása egymástól rendesen elválaszthatatlan. — Nézzük meg a svajczi, hollandi, belga s más népek jelen körülményeit s hasonlítsuk ezekkel össze a bolgár, szerb, orosz s több eféle népek kulturális és anyagi állapotait s ha tetszik, hasonlítsuk össze amazokkal magunkat is, hogy levonhassuk a tanulságokat.

Nem mondjuk, hogy a kik Eötvössel egy uton nem járnak, teljességgel nem szeretik a magyar nemzetet, de azt mondhatjuk, hogy oly igazán és oly okosan nem szeretik; annak műveltségét és előhaladását úgy becslni nem tudják, mindenek felett állithatom ezt mai utódjáról, ki magas állásánál fogva oly sok öntudatlanul élőnek hatalmas példálul szolgál. Eötvös pót-tanfolyamokat rendeztetett a tanítók művelődésére, taneszközöket állított elő nagy mennyiségben s azokkal megajándékozta a szegény egyházakat, iskolákat, Trefort ő excja mindezeket szükségteleneknek tartja. Zemplén-, Sáros-, Bihar megyében számtalan községben iskolák nincsenek s a kormány engedi, hogy a nép ezrei tudatlanul nőjjenek fel, hogy a butaság és nyomor

rabjai legyenek s csak a börtönök lakóinak és a koldusoknak számát szaporítsák; engedi, hogy a magyar állameszme és nemzetiség terjedésének amaz igen háládatos mező parlagon maradjon, holott ennek mint res nulliusnak elfoglalása és a magyarság érdekében való felhasználása igazán jogos és derék dolog volna. Oh, de hát lelkesedni kellene tudni a magyarságért. De erre igazán magyar szív kellene.

A népoktatási törvényből önként következett a kir. tanfelügyelőségek felállítása. — Nem is maradt el. A tanügy iránt melegen érdeklődő, lelkiismeretes, jó és megnyerő bánásmódu s főleg szakavatott tanfelügyelők országosan igen sokat tehettek volna a népoktatás fejlesztésére, áldozatokra birhatták volna gazdag urainkat, lelkesedésre gyűjtették volna községeinket, a mint egyes kitűnő kir. tanfelügyelőkről magunk is tudjuk ezt; de mily kevesen vannak ilyenek!! A tanfelügyelők kinevezésében már Eötvös is nagyon tévedt, vagy félrevitetett, vagy a zaklatásoknak ellen állani elég ereje nem volt; vagy talán a kinevezéseknél a még ujdonat új alkotmány támaszait keresték ezen bukott nagyságokban, vidéki politikai celebritásokban, kik a fizetésért és kir. tanácsosi címért lelkesültek ugyan, de az iskola porát nagyon undorítónak találták, a nép szellemi és erkölcsi tökélyesbüléseért nem lelkesültek, a népiskola mai állását, igényeit nem ismerték. Az ilyen jó urak ugyis elhanyagolták a népiskolai tanügyet, mintha csak az lett volna rendeltetésük, hogy a népet butaságba sülyeszszék. Az iktató könyvnek száma volt elég, de munkásságok áldását hasztalan keresnök. Viselték a nagyságos címet hivatalosan és szemben, de gúnytárgyai voltak az utolsó falusi tanító előtt, s a tanügyhöz nem értő tanfelügyelők ügyetlen kérdései az iskolás gyermekekhez, szájról-szájra jártak s nevetségre és bosszúságra indították a szakavatottakat és érdeklődőket. Trefort ő excja előtt ott álltak a szomorú példák, s még sem tanult; láthatta, hogy az Eötvös nagy neve által keltett

lelkesezés mintegy általános nagy tűz vonult át gyujtólag a hazán, de hogy az a tűz nem lobogott tartós lánggal, s hogy az ahoz kötött nagy remények nem mentek teljesezésbe, annak legfőbb oka épen a képtelen tanfelügyelőkben keresendő. A hozzáértők, s bírálva szemlélők látták a bajt eleitől fogva, de a nagy sokaság csak akkor vette észre azt, midőn a lelkesedés elmúlt, s a nagy ember varázsa sem fedezhette el a botlásokat és gyengeségeket, melyeket épen azok követtek el, kiknek az lett volna hivatásuk, hogy az ő eszméitől áthatva, céljait értve nagy tervének keresztülvitelében s egy szebb jövő felépítéséhez combinált alapok letelésében méltó segítségéi legyenek. De Eötvös J. életében oly sok, oly nagy dolgok történtek, hogy még az egyesek kinevezésénél elkövetett tévedései sem ronthatták le az azok által felidézett kedvező benyomást. — És bizonyosak vagyunk abban, hogy ama messzelátó lélek, ha tovább is élhet, megtalálta volna a baj gyógyszerét. — De ő elment egy jobb hazába. Utódainak lett volna feladata a nagyszerű körvonalok szerinti építés és alkotás, az ő kötelességek lett volna a — tapasztalat által okulva — a téves rendszerrel szakítani, a nem alkalmas embereket utból félre tenni, s az ügyszöz méltó, ahoz értő egyéneket állítani a fontos posztiókra. E helyett a gyarló és nevetséges embereket legyezgették, sőt kitüntetésekkel, kegygyel halmozták el; s nem tudom, a nagy Eötvös varázsa oly nagy volt-e utódaira, hogy még hibáit is erénynek vélték, vagy megvetve a népökötatás ügyét, szándékosan folytatták a hibás kinevezéseket, de az tény, hogy csak a már oly régen kormányzó Trefort miniszter ur ő excjéről szólják, tény, mondom, hogy egy-két kitünő szakember kinevezését leszámítva, olyan embereket nevezett ki tanfelügyelőkül, kik az általok elfoglalt hivatali helynek sem hasznót és üdvet, sem dicsőséget nem hoznak; tétlenségek és tudatlanságuk által sem a népnevelést nem fejlesztik, sem az állameszmének nem hódítanak, sem a magas kormány tiszteletét nem fokozták, . . . sőt épen az ellenkezőt idézik elő. Megvárta volna pedig a nemzet, hogy az ő érdeke legyen a cél, nem pedig egyeseknek adassék cím vagy kenyér az ő rovására; megvárta volna, hogy a szomorú tapasztalat után a népiskolai tanügy élére szakavatott férfiak állittassanak. És ime mit látunk? Némely megyében végzett földbirtokost, másiban országos képviselőket, itt megyei főjegyzőt, ott pót-kataszteri biztost neveztek tanfelügyelőkül. Ezek a tanügygyel soha nem foglalkoztak, az őket nem vonzotta és nem vonza, ezek a rubri-

kákat majd csak kitöltögetik, hanem didaktikai tekintetben sem a tapasztalatokat alaposan megítélni, sem tanácsot adni senkinek nem képesek. Némelyiknek külső tekintélye van legalább, ha bizonyos tekintetben képzett, művelt, vagy ha tekintélyes hivatalt viselve a közügyet bizonyos irán yban közmegelegedésre betöltötte, ha kora és jelleme imponáló; ámde közelebb olyan tanfelügyelői kinevezésről is olvastunk, mely már felháborítja a népökotatás ügyét szíven viselő embert. A kinevezett férfiu, mint mondják ismerői, gymnáziumi osz talyokat végzett, úgy a hogy, magatartására nézve nem elég komoly, elfoglalt hivatala alantas fokú volt, falusi népiskolában talán életében sem volt. Mi jót fog az ilyen tehetni, lesz-e tisztelete, tekintélye, tud-e szavainak súlyt, nézeteinek érvényt szerezni? Az ily kinevezések egytől-egyig azt bizonyítják, hogy a legilletékesebb helyen a népiskolai képzést semmire sem becsülik, vagy talán a tanfelügyelői rendszert oly áldás nélkülinek tartják, miszerint úgy gondolkodnak, mindegy bárki viseljen is tanfelügyelői hivatalt, egyik a másiknál több hasznót nem tehet. — Szomorú, ha így van. Én megengedem, hogy a jelen tanfelügyelőségek nagy eredményeket nem mutathatnak fel, de a tanult, képzett, lelkes emberek a rossz rendszer s a gátló körülmények mellett is aránylag sok jót tehetnek a tanulatlan és képtelen emberekkel szemben.

De talán a rendszer nem rossz? A kormány, úgy látszik, nem tartja rossznak; s maga ez a körülmény, hogy a kormány a tanfelügyelők jelen hivatalokozási rendszerét nem tartja rossznak, főfő forrása és oka a bajnak. Mindenek előtt a kormánynak tisztaban kellene lennie a tanfelügyelők feladatával; tudnia kellene, hogy azoknak első és fő kötelességek volna az iskolák minél gyakoribb meglátogatása, az előnyök, valamint a hátrányok és bajok alapos, szakszerű meglbirálása; mert csak így nyerhetne maga a miniszter hí és teljes tájékozottságot a tanügy állapotáról, így tehetne annak emelésére célzó intézkedéseket; de kinevezett emberei nagy része képtelen alapos, hí és igazán szakjelentéseket nyujtani; s a kik kitünő képességök és odaadó, lelkes buzgóságuk által minden jóra képesek volnának is, azoknak nincs idejük hivataluknak kedvök szerint élni, nincs alkalmuk tehetéseiket a magasztos ügy fontosságához képest érvényesíteni, mert öök sajtyszerű hivatásuktól elvonva bureauban és nem az iskolában töltik idejüket s vesztegetik drága erejüket; öök számnélküli rovatok, rubrikák betöltögetésére, örökös levelez-

getésekre s más eféle lelketlen dolgokra vannak kár-hoztatva. A statisztikai adatok igen szükségesek, de azokat csekély fizetésű, igénytelen hivataloskodók is összegyűjthetnék és összegezhethetnék; s az ilyen gépies munkák elvégzésére a tanfelügyelők mellé segédszemélyzetet kell adni, melynek egyik-másik tagja reggeltől estig csinálhatja a rovatos íveket a tanügy kára és hátránya nélkül. Így lehetne igen pontos statisztikai kimutatásokat készíteni s a tanfelügyelő a szorosán iskolai ügygyel foglalkozván, sok hasznot tehetne s a közvélemény tiszteletét és bizalmát megnyerhetné, tanácsa nyílt fülekre, buzdítása fogékony keblekre találna. Ma mindez máskép van. Mi pedig protestánsok s közelebbről reformátusok mindezekből mit tanulhatunk? Mindenek felett azt, hogy saját körünkben a népiskolai felügyeletre vonatkozólag készített szervezetet hajtsuk keresztül a legnagyobb következetességgel; tudván azt, hogy népiskoláink ápolói, fentartói az igaz prot. szellemnek s egyházunk hitének; tudván azt, hogy azok a hazafiság és felvilágosodás fáklyavivői voltak mindenkor, a népnevelést igazi mértéke szerint becsüljük s annak emelésére és felvirágoztatására minden tőlünk telhető áldozatokat örömmel meghozni ne késsünk. Ne kövessük a divatot ma sem, ne várjunk üdvöt mástól mint saját magunktól. Különb is a nemes eszmék iránti fogékonyság, a szent ügy iránti lelkesedés és áldozatkészség nálunk nem hiányzott soha; mi nem jártunk e szent tulajdonságokat tanulni senkihez sem, sőt eddig is példaadóul jártunk mi elől, s nélkülünk, elmondhatjuk, a népnevelés ügye a jelen fokig nem emelkedhetett volna fel e hazában soha.

Kérletlen tanács.

II.

Évek óta tudja s beszél is magán társaságban mindenki, hogy a reáliskola üresen áll, távolról sem felel meg az általa hajtott haszon annak a költségnek, a mibe kerül. És pedig ennek — valljuk meg őszintén — nem az a jóra való tanárkar az oka, mely mindent elkövet, hogy virágzóvá tehesse a rábizott iskolát, s megküzdjön az őt mindenfelől körülvevő súlyos körülményekkel, hanem egyedül az, hogy a reáliskolát a helyes distinctio hiánya hozta létre, a divat és álszégyen tartja fenn, de szükségességéről, czélszerűségéről meggyőződve talán tanárain kívül senki sincsen.

Mikor Debreczenben a reáliskola alakuló félben volt, elkárhoztattak érte egy úgy-ahogy tengődő polgári iskolát. Hogy ezt tehessék, megmutatták a reáliskola szövívői tűzőns erpenyőben, hogy a reáliskola a tudományos pályára nem készülő polgárok képződésének betetőzésére való. És sikerült

is ezt a nézetet elterjeszteni, legalább egy időre. De bizony a sokat kigúnyolt „civis ész“ csakhamar belátta, hogy ép oly tudós iskola biz ez, mint a gymnázium; a czélt ugyan más úton akarja elérni, de ugyan azt keresi, a melyet keres a gymnázium s teljességgel nem a földműves vagy iparos polgárok számára való, s hogy a kik ez utóbbi nézetet terjesztették, tudhatták ugyan, hogy minő csirából fejlődött a reáliskola. de — ha jó hiszeműek voltak, a mint hogy fel kell tennünk, hogy azok voltak — aligha tudták, mivé lett az időközben. Sa „civis“ nem vitte a fiát a reáliskolába. Ugy gondolkozott — kivált mikor meg a reáliskola tanfolyama is 8 éves lett — hogy ha már taníttatni akarja a fiát, inkább olyan iskolába adja, a melyikből aztán bármely pályára mehet, mint olyanba, a melyet ha elvégzett, sem papi, sem ügyvédi (birói hivatalnoki) sem orvosi pályára nem léphet. S ezért jár a gymnáziumba annyi debreczeni fiu, a mennyire alig rug a reáliskola 2—3 évi összes népessége.

De miért is ne járna? Még ha olyan általános előképző intézet volna is a reáliskola, a mint — jelenben — a gymnázium. Hiszen míg a gymnáziumban elvégezheti az egész középiskolai pályát, a reálból 5 év múlva már kikopik s vagy mehet vissza a gymnáziumba, vagy pedig más reálba. S ott fizethet kosztot stb. stb.

Ki kellene tehát talán egészíteni a reáliskolát?

Erre nem meri rá adni Debreczenben a fejét senki. A teljes reáliskolába legalább 8 rendes és még 5 rendkívüli tanár kellene az igazgatón kívül. 8-szor 1400 meg 5-ször 1000, meg 2000, az több 18,000 frtnál tisztán tanári fizetésre. Akkor már nem lehetne a collegium épületében sem meghuzódni, kellene egy önálló épület, a mely — tegyük fel — nem kerülne többé 100 ezer frtnál; annak évi kamata megint 6000 frt. Felszerelésre, gyűjtemények beszerzésére s berendezésére számítsunk csak szerényen 30,000 frtot s gyarapítására évenként 1000 frtot; az megint 2800 frt évenként. Tegyük fel, hogy fűtés, világítás, cselédtartás, reparatio stb. stb. kitelik 3200 frtból: mintegy 30,000 frtjába kerülne évenként Debreczen városának a teljes 8 osztályú reáliskola, s valószínűleg épen olyan üresen maradna akkor is, a milyen most. És ennek kettős oka van.

Nálunk a reáliskolákat a 48 előtti gymnáziumok félszeg egyoldalúsága tette divatosakká. — Nem tanultak azokban latin nyelven és fogalmazáson kívül semmit, s innen van az, mit Littrow csillagászatában fájdalmasan említ: Die Meisten, selbst von denjenigen, welche auf vielseitiges Wissen, und sogar auf eigentliche Gelehrsamkeit gerechten Auspruch machen, die mit Stoltz auf den Vorrath ihrer gesammelten Kenntnisse sehen und Unwissenheit jeder Art für ein Gebrechen halten, die Meisten von diesen stehen doch gar nicht an, so oft zufällig die Rede auf die Mathematischen Wissenschaften kommt, ihre völlige Unkenntnis, als eine ganz erlaubte Sache, die sich gleichsam von selbst versteht, mit einer Offenheit, mit einer Naivität zu bekennen, die man für Scherz halten müsste, stb. Innen van, hogy igen tekintélyes testületekben portentum gyanánt bir szerepelni az olyan ember, ki valami felületes sejtélemmel bir a mathesisről s a természettudományokról.

Megérezték magok azok, kiknek kiképeztetését az iskola csak félszegen teljesítette, hogy az általános emberi műveltségnek az u. n. reál-tantárgyak ép olyan kiegészítő részei,

mint az ókori irodalom és történelem a mellett, hogy látszólag sokkal többet conferálnak a gyakorlati életre. S ez az érzés a másik tulságba hajtotta az embereket. Kezdték az ókori irodalmat úgy tüntetni fel, mint a mely nem is szükséges eszköze a tudományos művelődésnek, sajnálták a rá fordított időt s azt mondták, hogy az újkori nyelvek ismerete is megadja a kellő classikus műveltséget, melyre pedig nincs is szüksége a művelt emberek jó nagy részének. Azt gondolták, hogy a műveltséget is úgy lehet repartíálni, mint a szaktudományt. S megszülettek a reáliskolák és pedig 2 évvel rövidebb cursussal, mint a gymnáziumok s hozzá még mint a műegyetemre előkészítő középiskolák. A laikus szem nem igen látott belőlök többet, mint hogy itt francziául is tanulnak s nem ölik a fiut a latinul, a mellett 2 esztendő meg is nyer az ember az életnek. A reáliskolákból kikerült gyermekek jóval több matematikai ismeretet hoztak ki az iskolából, mint a gymnázisták s a fejlődni kezdő ipar és kereskedés terén könnyen kaptak felsőbb tanfolyam végzése nélkül is alkalmazást, sőt a műegyetemi pálya is könnyebbnek látszott rájuk nézve, pedig rövidebb úton jutottak a kezdetéig; mindennek az lett a következtése, hogy a ki pap, ügyvéd, orvos nem akart lenni, tódult a reáliskolába.

Eljött azonban az idő, melyben az ujság elvesztette ingerét, a pályák, melyekhez elég volt a reáliskolai képzettség, bőven elváltak már látva, kezdték az intező körök is a reáliskolát *kizárólag középiskolának* tekinteni, s mikor még az is megtörtént, hogy a műegyetem egyik rektora statisztikai adatok alapján constatálta, hogy a műegyetemi kitűnő tanulók tetemesen nagyobb százaléka nem a reáliskolából, hanem a gymnáziumból kerül, kezdett eszébe jutni az államkormányának is, hogy két teljesen különböző, de azért egyenértékű általános műveltségről talán még sem lehet beszélni, s bár egyelőre radikálisan javítani nem mert, a reáliskolai cursust is 8 évvé tette. És azóta rohamosan apad a reáliskolák népessége mindenütt az országban.

És ez az egyik ok, a miért azt merem mondani, hogy a teljesen kiegészített reáliskola is ép oly üresen maradna, a mily üres a mostani. A másik ok pedig az, hogy a debreczeni reáliskolának — mint középiskolának — nincsen vidéke.

Békési Gyula.

(Folyt. köv.)

Tudósítás

a magyar ref. egyházi konventnek 1880. szept. 13-án Budapesten kezdődött üléséről.

Szept. 19.

Olvastattak a konventi munkálat 126. §-a s az egyet. tanügyi bizottság javaslatának ide vonatkozó pontjai, melyek arról szólnak, hogy mily vallású és képzettségű egyének választhatók tanárokká? Mindkét javaslat szerint csak protestánsok; a képzettségre nézve a konventi javaslat szerint csak oly egyének, kik valamelyik hazai egyetemen vagy legalább oly nyilvános főtanodánál, melyen a jelen szabályzatnak megfelelő bölcsész-teremtudományi tanfolyam és középtanodai tanárképzés van, az illetékes vizsgáló bizottság előtt úgy az általános műveltségre tartozó tárgyakból, mint tanszakokból . . . a képesítő vizsgálatot letették, és az illető tanszakban középiskolára tanári oklevelet nyertek. A tanügyi javaslat szerint: oly egyének, kik valamely hazai egyetemen, vagy a prot. egyház által felállítandó tanárképe-

sítő bizottság előtt a képesítő vizsgálatot letették, vagy a kik magukat egyes tanszakokban irodalmi téren kitüntették. A többség akarata az volt, hogy az alkalmazandó tanárok képesítettsége fölül minél biztosabb tudomást szerezzen az egyház, azért elfogadtatott a konventi javaslat, azzal a tóldással, hogy megválaszthatók azok is, kik szakjukban a tudományos irodalom terén magukat kitüntették.

A 127, 128, 129. §§-ai a konventi javaslatnak elfogadtattak, ez utóbbi a tanügyi bizottság által tett módosítással, hogy az egyes egyházak és egyházmegyék által fentartott tanintézetek tanárai felett bíraskodik az e. megye, kerület; az e. kerület tanintézeteire nézve pedig az e. kerület és konvent. A 130. maradt. A 131. megkívánja, hogy a 8 osztályú gymnáziumban legyen legalább 12 tanár az igazgatóval együtt, a 6 osztályúnál 8, a 4 osztályúnál legalább 5 tanár. Ellenben a tanügyi bizottság szerint: legyen legalább is annyi tanár, a hány osztály.

Molnár Aladár. Erős érvekkel kimutatja, hogy daczára anyagilag szerény helyzetünknek, kötelességünk vallási, egyházi s nemzeti szempontból iskoláinkat minél magasabb színvonalra emelni, s így a tanárok számát a mai kor viszonyaihoz képesti mennyiségben megállapítani.

Tóth Sámuel. Felemlíti az egyházkerületek nyilatkozatait, a melyek indokát képezték a tanügyi javaslatnak.

Hegedűs László. Meg van győződve, hogy főiskoláink nem fognak a minimalis számnál megmaradni, hanem igyekeznek erejükhez képest minél több tanárt alkalmazni; de tekintettel kell lennünk a kisebb helyeken levő s kisebb képességű tanintézetekre, ezért pártolja a tanügyi javaslatot; egyszersmind melegen védelmezésére kél prot. tanintézeteinknek, melyekről mostanában némelyek oly nagy előszeretettel szoktak rágalmazólag szólni.

Kovács Ödön. Ha az követeltetnék tőlünk, hogy egyezményi tantervet s szervezetet készítsünk, akkor csatlakoznánk Molnár Aladárhoz, legalább a 8 osztálynál javasolt tanárszámra vonatkozólag, de nekünk a gyakorlati életre, a körülményekre kell figyelemmel lennünk, már pedig ha Molnár A. javaslata vitetik keresztül, középtanodáink nagy része megsemmisül. Ha csak a tanügyi bizottság javaslata vitetik is keresztül mindenütt, már nagy haladás lesz tanügyünkben. Pedig most is kiállnák iskoláink a versenyt minden más hazai tanintézettel, sőt a külföldiekhez viszonyítva sem állanak messze lent, hiszen igen számos esetet orolhatna elő, a midőn középtanodáinkból kikerült ifjak Bécsben, Zürichben sikerrel kiállják a felvételi vizsgát.

Fejes István. Kezdetben Molnárral volt egy értelemben, de időközben meggyőződött, hogy mi, a protestánsok, a javasolt nagy iskolai tervet nem bírjuk meg, de miután a mi középtanodáink is voltaképen az államnak, társadalomnak nevelnek férfiakat, méltányosnak találná, hogy ezen nagy tervet ne hártítsák egyedül felekezetünkre, hanem a fundus studiorumból vagy más állami kútból gyámolittassunk.

Balogh Ferencz. Kevesli a tanügyi bizottság javaslatában levő számát a tanároknak s ő a maga részéről óhajtaná a konventi javaslatban levő számot, de ha ez nem fogadtatnék el, egy közvetítő indítványt tesz. Nevezetesen tétessék különbség a teljes 8 osztályú és nem teljes t. i. a 4 vagy 6 osztályú középtanoda között, s minthogy más mérték alá is esik a négy alsó, mint a négy felsőbb osztály, mert a mi amazokban a négy és kivált nem népes osztály tanítására 4 tanár elegendő, addig a 8 osztály tanítására kevés 8 tanár. Azért ő így kívánna megállapítani, legyen a 4 osztályú középtanodánál legalább 10 rendes tanár az igazgatóval együtt.

Szász Domokos. Mindenki óhajta, hogy tanintézeteink minél magasabb színvonalra emeltessenek. Eötvös ellen, mikor a népközlési javaslatot az országgyűlés elé terjesztette, azt hozták fel, hogy túl magas, ideális azon érték, melyet felállított. Eötvös azt felelé: igaz, hogy ideális, de megfogják látni, hogy ezen ideális mérték mily magasra fogja fejleszteni népnevelésünket, és ime 12 év eltelte után mily

nagy haladást, emelkedést látunk. Így leszünk a közép-tanodákkal is. A törvénynek némileg ideálisnak kell lenni, kell, hogy előtte járjon a jelenlegi tényleges viszonyoknak, hogy azután fejlődésünknek irányt, ösztönt adjon. Különbösen is nem véli azt, hogy ezen törvény rögtön a szó szoros értelmében valószínűtlen, hanem ez csak megjelölne azon színvonalat, melyre iskoláink szervezésénél emelkedni törekednünk kell. Háromszáz év óta prot. egyházunkat a tudományos fáklyavivők között látja lelki szemmel a történelem tanúsága szerint, ott akarja látni ezentúl is. Vezér- vagy legalább versenyképes szerepét egyházunk igyekezzék továbbra is megtartani, feszítsük meg minden erőnket, ha másként nem bírjuk, vigyük le ezen ügyet a nép közé is, indítsunk egy nagy agitációt, feltüntetvén ezt mint egyházunk életkérdését; a minthogy valóban, ha mi a kulturális téren nem leendünk képesek az állammal s egyéb felekezetekkel versenyezni, megszűnik egyházunk is. És épen — Fejes szavaira reflektálva — ha az állam vagy a fundus stud. részéről is magunkat segélyeztetni akarjuk, szükséges, hogy lehető magas színvonalat állapítsunk meg, és így jogosítva legyünk a segélyezés sürgetésére.

Mocsáry Lajos. Helyesen mondja Molnár, hogy ezen és a tanárfizetés minimumáról szóló két pont a legfontosabb az egész javaslatban. Fontos, mert ha ezen magasabb javaslat akár zsinatilag, akár államilag keresztülvitetik, akkor legfeljebb a főiskolák melletti gymnáziumaink maradhatnak fenn. Ha Trefort miniszter szab ily magas mérvet, ezt érti, mert hiszen mindenki tudja, hogy az államnak célja az összes felsőbb oktatás ügyét a felekezetek kezéből kiragadni; de meg a kormány részéről, sőt mi, protestánsok megérdemelnők minden magyar embertől, hogy méltányolják tett szolgáltatásokat. De hogy épen közölünk Molnár A. tesz ily javaslatot, hogy — bár hiszi, hogy más indokból — egy hájban evez a kormányval, ezt csodálja, s csakis onnan magyarázza ki, hogy daczára ismert judicizosus gondolkodásmódjának — ezen a téren nagy idealista — s mint ilyen reményli, hogy ez a költséges terv keresztül vihető volna.

Hasztalan fordulunk — mint Szász javaslá — a néphez, az most áldozni nem képes. Baj még az is, hogy midőn Molnárék ily magas mérvet állítanak fel, azzal indokolják, hogy javítani kell intézeteinket, s a mai kor színvonalára emelni, a mit azután Trefort a maga nyelvére úgy fordít le, hogy a protestáns iskolák felettebb rosszak. Ne a nép közt indítsunk agitációt, hanem agitáljunk szünet nélkül, magunkat senki által zavartatni nem engedve, agitáljunk az 1848-ik 20. t. cikk valószínűsítése mellett, sürgessük, hogy azon gazdag alapítványokból, melyeket egykori királyaink tettek, mi protestánsok is részesíttessünk.

Nagy Péter püspök engedelmet kér, hogy véleménye kimondása előtt egy konkrét esetet beszéljen el. Kolozsvárnak az ő gyermekkorában két ref. templom volt, egy díszes és egy roskadozó. A konzisztoriumban szóba hozatott, hogy a roskadozó templom javíttassék ki, a költségvetés is elkészült, néhány száz forintot tett volna, de a pénztárban csak 35 forint volt, ezért a pénztárnok tiltakozott. A gondnok erre így felelt: Ne tatarozzuk a régit, hanem építsünk újat városunkhoz illőt. Ez ellen általános feljajdulás hallatszott: nincs pénzünk. És mégis az új templom, igaz, hogy nem egyszerre, hanem néhány év alatt felépült díszessé, s került 150—160,000 frtba. Ime a 35 frt ide nőtte ki magát. Ily állapotban levőnek képzelem én egyházunkat is, midőn iskoláink reformjairól beszélünk. Igaz, hogy szegények vagyunk, üres a pénztárunk, de ha egyszer belátjuk és elhatározzuk, hogy iskoláinkra újabb áldozatokat kell hozni, lesz pénzünk, s ha nem is egyszerre, de néhány év alatt előteremtendi a prot. buzgó-ág a kívántató összeget. Nem kell az idealistákról lenézőleg szólni. Ő úgy látja a történelemben és életben, hogy nem a realisták, hanem az idealisták voltak azok, kik az emberiséget fejlődésében fokról-fokra előbbre vitték.

Papp Gábor püspök kerülete részéről is kihagyatni

véli mind a tanárok számára, mind a fizetés minimumára vonatkozó pontokat, mert helye-ly ugyan Molnár Aladár nézeteit, s el is fogadná, ha ezen szabályok csak ideálisak lennének, de követelni fogják tőlünk azok valószínűsítését, ezt pedig jelenleg nem bírjuk. Lassan fejlődtek a mi tanintézetek a múltban is, és kell is mindenre időt engedni. De meg nem a tanárok száma, hanem azok jelssége virágoztatja fel a tanintézeteket. Pápán először csak egy tanár, majd kettő volt és mégis virágzó volt, az egy Márton egyháznak, államnak kitűnő férfiakat nevelt. Minket az állam soha nem gyámolított, sőt a mit lassankint magunk szereztünk, azt is többször elvették tőlünk. Mi mindig meghoztuk, a tanügy oltárára az áldozatokat s a mit hozhatunk ezentúl is megteszszük, de népünkre hiában hivatkozunk, hisz ma is soknak magasabb az egyházi, mint állami adója. Kérve-kéri a konventet, hogy oly határozatot ne hozzon, mely miatt egyik másik középtanodánkat be kellene zárni, nagy szükség volt és van ezekre nemcsak vallási és egyházi, de magyar nemzetiségi szempontból is; inkább kevesebb tanár legyen, hogyssem valamelyik iskolánkat megszüntessük.

Csonka Fr. és Fördös ugyan ily értelemben nyilatkoztak. 16 szavazattal 4 szavazat ellenében a konventi, illetőleg Molnár Aladár-féle javaslat elvetetett.

Ezután *Balogh Ferencz* fentebbi javaslata bocsáttatott szavazás alá, s ez 11 szavazattal 9 ellenében elfogadtatott.

A 132. §. a tanárok által adandó órák számáról szól. *Molnár Aladár* elfogadja a tanügyi bizottság azon javaslatát, hogy az igazgató nem teljes gymnáziumnál 16, teljes gymnáziumnál 12, a többi tanárok pedig 20 heti óránál többre nem kötelezhetők; de szükségesnek látja, hogy a tanárok által adható magánórák számának maximuma is megállapíttassék. Ez iskoláink érdekében szükséges. Ezért tisztességes fizetést kíván a tanárok részére megállapíttatni, de azután megkívánja, hogy azok teljes odaadással szenteljék magukat tanintézeteknek és vagy egészségük rovására történő, vagy a tanintézetek szellemi kárával járó magánórákkal ne terheltezzék túl magukat.

Török. Ujjonnan javasolja, hogy a tanórák számának megállapításánál ne tétezzék különbség az igazgató és más tanár között, adjon órát mindenik egyenlő számmal, az ezen felül eső igazgatói teendőikért pedig díjaztassanak külön. Igaz, hogy — mint mondják — az igazgatónak saját óráin kívül nem ritkán tanártársai óráin is kötelessége megjelenni; igen, de a mostani tanárképzés s szakrendszer következtében ez sikerrel nem valószínűsíthető.

Molnár Aladár. Igaz, hogy mai napság egyes szaktudományok annyira fejlődtek, hogy nem lehet minden tanár vagy igazgató egyaránt jártas minden szaktudományban. Erre nincs is szükség, hanem szükség az igazgatónak időnként a tanórákban megjelenni, hogy az oktatás összhangzólag történjék, a tanítás egységes legyen. Elfogadtatott a tanügyi bizottságnak idevonatkozó 140-ik pontja.

A 133-ik §. a tanárok fizetését állapítja meg. A konventi javaslat szerint tisztességes lakáson s vagy megfelelő lakbéréen kívül legalább 1000 frt fizetendő; a tanügyi javaslat szerint, a lakáson kívül a 8 osztályu tanoda tanárának 1000, a 6 osztályunak 800, a 4 osztályunak 700 frt fizetendő. A többség nem kívánta a minimumot, sem az igazgatói díjat s az ötévenkénti fizetésemelést meghatározni, hanem csupán az első pontját fogadta el a konventi javaslatnak, mely szerint a tanárok és az igazgató fizetését az iskolafentartó testület meghallgatásával az egyházkerület állapítja meg a helyi körülmények szerint és oly módon, hogy azok tisztességesen és erejüket s idejüket hivatásuknak szentelve élhessenek és az általuk teljesített szolgáltatért méltányosan díjaztassanak. — A tanügyi bizottság szövegezése (142. §.) szerint fogadtatott el.

A 135-ik §. került tárgyalás alá, melyben a középtanoda kötelezett tantárgyai soroltnak elő, melyek közül a f. év július elején tartott egyetemes tanügyi bizottság a német nyelvet és irodalmat kihagyta. Most a javaslatok előterjesz-

tése után felolvastatott az egy-temes tanügyi bizottságnak ide vonatkozó s következő indokolása:

Midőn az egyetemes tanügyi bizottság IX. osztályu gymnáziumot javasol, teszi ezt főleg azon tekintetből, hogy az általános műveltség alapjait a bölcsészeti előismeretekkel bővítse, de másrésztől az eddigi tananyag halmazát czélszerűbben szétosztja és lehetőleg könnyítse. Átalánossá lett ugyanis a panasz a gymnáziumi növendékek túlterheltsége miatt; ezen panasz nem is indokolatlan és több tudomány eredményének csekélységében szembevethető igazolást talál. Arra kellett tehát mi denekelőtt gondolni: nem volna-e lehető az eddigi tananyagból valamit eltávolítani, vagy tanítási módját lényegesen megkönnyebbiteni? Midőn az egyetemes tanügyi bizottság ezen kérdéssel állott szemközt, nem habozott a német nyelvet jelenteni ki olyannak, melyet a tantervből a gymnázium céljának sére me nélkül kihagyhat a következő indokoltól:

A latin és görög nyelv, az anyanyelvvel párhuzamban, teljesen elégséges az alaki képzés szempontjából; e részben tehát a német nyelvre nem hogy szükség nincs, de beekelése a túlterhelés által, veszélyezteteti az amazokban elérhető sikert is; máskülönb is, ha be lehetne bizonyítani még egy élő nyelvnek alaki képzés szempontjából szükségét, akkor is vita tárgyának kellene maradni, hogy melyik élő nyelv legyen az? miután a német nyelv fölött más nyelveknek elsősegi vannak, ha azt tisztán az alaki képzés szempontjából tekintjük. De nem is a gymnáziumi növelés valódi szüksége hozta be a német nyelvet a magyarországi középiskolákba, hanem egy melléktekintet, a germanizáció, mely a Thun-féle tantervvel beerőszkolva, 1848 előtti tanterveinkbe beillesztetett és az opportunitás indokaival édesgetve a gymnázium alaptudományainak rovására tért foglalt, a nélkül azonban, hogy az elért eredmény megfelelt volna bármely intézetben is a kitűzött céloknak, részint azért, mert annak taníttatását az erőszakolás jellemétől mindez ideig nem sikerült megszabadítani, részint pedig azért, mert a kik ezen nyelv tudásának magokra nézve szükségét érzik, azoknak az alaki képzés útja a sikerhez a miy hosszú és nehéz, ép oly czéltalan is. Valóban elmondhatjuk a német nyelvről, hogy gymnáziumainkban egyik akadály volt ugyan a klasszikai nyelvekben való nagyobb előmenetelnek; de az így megcsökkentett eredményt éppen nem pótolta helyre, a német, mint élő nyelvben tett hathatós eredményekkel. Rontott építés nélkül.

A német nyelvet tehát együttesen ejtik el a tudományos és tapasztalati okok, nem is említve ezek mellett, hogy a magyar nyelv becse és értéke mennyire háttérbe szorul a társadalomban, ha ennek képző erejét magunk kevésnek tekintjük, és azokhoz csatlakoznánk, a kik a magyar művelődés önálló haladásában kételkedni szoktak. Éppen azért multunkhoz méltó is, hogy a magyar ref. egyház, mint a nemzeti művelődés régi zászlóvivője, e szempontból is fölöslegesnek nyilatkoztassa ki a német nyelvet, miután a magyar nyelv a tudományok tárgyalásainak bármely fokán, önmagában is elég fejlettséggel bír.

Azonban, midőn az egyetemes tanügyi bizottság az említett indokokból a német nyelvet a kötelezett tantárgyak sorából kihagyatni javasolja; nem zárkozhatik el más résztől azon gyakorlati indokok elől, melyeket a német nyelv köteleztetése mellett hoznak fel. De éppen ezen indokok elsőben arra utalnak, hogy a német nyelv csak azoknak taníttassék, a kiknek arra gyakorlati célokból szükségök van; másodsor pedig arra, hogy oly módszeren taníttassék, mely ezen gyakorlati szükségnek valóban meg is felel. Ezért kívánjuk mi a német nyelvet facultativvá tenni és tanítási módját nyelvmesterileg, társalgási alapon szabályozni, hogy így a hozzákötött várakozásoknak mindazokra nézve megfeleljen, kik azt tanulni szükségesnek tartják. Szerintünk tehát, mindazon opportunítási okoknak, melyek a német nyelv mellett felhozatnak, ez a mód jobban megfelel, mint a kötelezett s alaki képzésre czélzó

tanítás, mert így legalább kevesen, a többet bírók és többre törekvők eredményhez is fognak jutni és ez általános műveltség szempontjából is nagyobb nyeresmény, mint a mostani teljes sikertelenség.

És ez álláspontunk bizonyítékot szolgáltat nekünk egyszersmind azok ellen is, a kik netalán azt állítanák, hogy a tudományos szempontokon kívül, más okok vezetnének a német nyelv kihagyására a kötelezett tantárgyak sorából. Kizárja azt nem illetékes helyéről a gymnázium saját czélja s közelebb, a tudományos művelődés nemzeti szempontjai; de oda utalja egy más helyre a gyakorlati szükség s mi azt hisszük hogy midőn számára e helyet kimutattuk, egyttal becsét és értékét kellőleg méltányoltuk, midőn minden más európai művelt nyelv fölött az elsőseget számára biztosítottuk.

Először is Révay szólalt fel a tanügyi bizottság ezen javaslatára ellen, felhozva, hogy állami, geográfiai helyzetünkénél, a gyakorlati élet szükségéinél fogva, mint szintén tudományos műveltségünkre való tekintetből a német nyelvre mulhatlan szükségünk van, facultativ tanítás által pedig éppen mert a növendékek nagyon is meg vannak terhelve a középtanodában, czélt nem érhetünk, ezért óhajtat a német nyelvnek a kötelezett tantárgyak között hagyatását.

Hegedűs. Mai időben mindinkább érvényre emelkedik azon nézet, hogy alaki képzésre az anyanyelven kívül más nyelv nem veendő fel, a mint erre közelebbről bizonyíték a francziák intézkedése. Nem kell félni, hogy e miatt a szülék gyermekeiket kivénnék tanodáinkból, mert hiszen a kik akarják a német nyelvet taníttatni, azok tehetik itt még nagyobb sikerrel mint eddig, mert hiszen a facultativ tanítás alatt nem azt értik, hogy ha valamelyik ifju ma feliratja magát a németre, az másnap kivonhatná magát. Ő a magyar nyelven kívül minden más nyelvet csak facultative kíván tanítani. Ő a latint is, mint a francziák csak a 4-ik osztályban kezdené el, hiszi, hogy többre mennének.

Antal G. Kinek-kinek az álláspontjától függ, hogy ezen tárgyra nézve miként vélekedjék; a tanügyi bizottság azért hagyta ki a németet, hogy könnyítsen a tanulókon. Ezen álláspontot ő helyesli, ezért óhajtaná, hogy tulságosan nagy tér ne engedessék a német nyelvnek, ne annyi, mint a latinnak vagy görögnek. Szüksége van a német nyelvre még az olyan gymnáziumi tanulóknak is, a ki nem szándékozik magasabb tudományos pályára menni, ha lesz postahivatalnok, községi jegyző, vagy üzlet ember, minde-nütt lesz szüksége a német nyelvre, ezért kell taníttatni.

Molnár Aladár. Lehet kárhozthatni a német nyelv tanítását többféle okból, de a germanizációért nem. — Az a németség, melyet a gymnáziumban tanítanak, az nem fog germanizálni. Tudok az országban eloláhosodott, tótosodott sőt rácosodott községeket, de elnémetesedettet nem. Nálunk németség lett az arisztokraczia, de nem a mi iskoláink által, hanem a külföldi iskolák, nevelők által. A német nyelvnek tanítása miatt nincs kár; de a nemtanítása által kárt teszünk ifjainknak, elzárván őket több oly pályától, melyhez általunk jelenleg meg nem másítható okok miatt a német nyelv feltétlenül szükséges kellék. De meg a középtanodában szerinte facultativ tanításnak nincs helye, legfeljebb némely rendkívüli tantárgyaknál. De a német nyelv a közművelődés elsajátításához szükséges. Mi kulturánkat nem magunkból fejtettük ki, hanem idegen népek hatása alatt. Egykor az Anjouk és a renaissance korában az olaszok gyakoroltak nemzetünkre befolyást, a reformációtól kezdve és éppen általunk protestánsok által a német gyakorolt befolyást. És ő előnyösebbnek tartja a német befolyást mint a lengyeleknél tapasztalt franczia befolyást.

Pap G. Kislőd és egy másik községet említ, melyekben a magyarok az oda betelepített kétharmadrész németség által nemzetiségükből kivetkezettek; de ezeket nem a középtanoda germanizálta, csak azért hozta fel, hogy vannak példák az elnémetesedésre. Ő különben tekintve ugy a tudományos műveltséget, mint a gyakorlati szükségét abban a

meggyőződésben van, hogy a német nyelvre szükségünk van, azért ennek kötelezett taníttatását óhajtja.

Mocsáry. Megengedi, hogy minden élő nyelv közt a németre van legnagyobb szükségünk, azt is elismeri, hogy annak tanítása által nem germanizáltatik nemzetünk, mert attól a homeopathikus adagtól — melyet az ifjak a német nyelvből az iskolában nyernek — nem félti a nemzetet, de épen azért, mert csak keveset sajátíthatnak el, ezért nem tartja czélszerűnek a német nyelv taníttatását, ez által az ifjaknak kizárását. Küldje német iskolába fiát az, ki németül akarja taníttatni. De meg a fiut igen könnyen arra a gondolatra hozhatja, hogy nekünk a némettel kell élni-halni, az osztrák magyarság gondolatát már gyermekkorában beszívja, midőn látja, hogy neki minden élönyelvek közül csak a németet kell tanulni; és szerinte még a külföldre is hatással leend az, a mikor látja, hogy egy ily komoly testület, mint a konvent hivatalosan kimondja, hogy a német nyelv tanítása nélkül is megélünk.

Szász D. Népszerűségi tekintetek meggyőződése nyilvánításában nem gátolják. Ő csak azt a kérdést tartja szem előtt, hogy iskoláinknak miképen, mely javaslat készítése által teszünk jó szolgálatot; s ő helyesnek, szükségesnek tartja ezen szempontból a német nyelv tanítását; annival is inkább, mert most csak javaslat készítették a zsinat számára, a zsinat pedig ha ezt törvénynyé akarná emelni, a király szentesítése alá menne s nem hiszi, hogy ő felsége oly törvényt szentesítene, melyből a német nyelv hiányzik, valamint nem képzeli azt, hogy az érettségi bizonyítványunkkal is a műegyetembe vagy más állami fensőbb tanintézetbe ifjainkat felvénnek. — Elméletileg lehet e felett vitázni, lehet beszélni a nemzetiség megvesztegetéséről, lehet a német helyett más élőnyelvet ajánlani; de a gyakorlati élet parancsolja, hogy a mennyire lehet, eljuttassuk ifjaink birtokába, ha csak némileg is ezen — fájdalom — minden lépten nyomon szükséges nyelvet. Protest. középtanodáinkba 3000 ifju jár, s ezek közt nem hiszi, hogy volna 500 olyan, kiknek tehetségük volna más uton, hanemha gymnáziumunkban elsajátíthatni.

Szentpétery Szász Domokossal szavaz, azért pedig, mert kerülete többsége is óhajtja a német nyelv tanítását, de meg szomoruan tapasztalta közelebb, hogy vagyonos hitrokonaink elviszik idegen iskolába fiaikat, mivel a mieinkben az élő nyelveket nem tudják elsajátítani. Őt az élet s a gyakorlati szükség arra kényszeríti, hogy bármit mondjanak is, ő a mellett szavaz, hogy a német nyelv legyen kötelezett.

Fejes. Azt hiszi, hogy sokkal jobban elsajátíthatjuk iskoláinkban a német nyelvet, ha fakultatív tanítják. Nem helyesli, hogy mi törvényeink hozatalánál előre az igazságról, helyesről lemondjunk, csak azért, mert a királyi szentesítéshez nem lehet reményünk. Őt más indokok vezetik. Ő azon téves nézet megczafolási szándékból indul ki, mintha mi a német nyelv nélkül nem élhetnénk meg; de meg a tudományok tulhalmozottsága a középtanodákban ártalmára van a valódi műveltségnek, felvilágosodásnak, ezért ki kell venni azok közül, a mit lehet, s ilyen a német.

Id. Kiss Áron. A magyar nemzet is germanizálható, mint a már felhozott arisztokraczia tanúsítja, a középtanodától azonban nem fél, hogy németekké tegyen. Hogy azonban népszerűség hajhászással ne vádoltassék, ezen kérdésben nem szavaz.

Szabó János. Nem képes arra a magaslatra felemelkedni, a melyen azok állnak, kik a német nyelvet a kötelezett tárgyak sorából ki akarják venni. Szavazatát a konventi javaslatra adja.

Baksay. Ha igaz, hogy ifjaink az érettségi vizsgánál a német nyelv nem tudása miatt elakadnak, akkor ne beszéljünk tovább, hanem sirassuk meg helyzetünket. Ő azonban nem hiszi, hogy érettségi bizonyítványaink a német nyelv nélkül is el nem fogadtatnak. Tiltakozik az ellen, hogy a német nyelv ellenzők — mint Szász D. mondá — a népszerűséget.

hajhászszák; inkább megfordítva; előtte úgy látszik, hogy a másik pártiak keresik a népszerűséget. Szerinte is nem germanizál az iskola, az arisztokraczia sincs, vagy ha van, majd megtér, hanem el van németesedve a társadalom. Ne terheljük túl tantárgyakkal a középtanodát.

Szász D. Szavait magyarázva kijelenti, hogy a népszerűség hajhászást midőn felemlítette, távolról sem czélzott ezen konventnek egyetlen tagjára is.

Szavazásra bocsátatván 15 szavazattal 6 elevelében elfogadtatott a konventi bizottság azon javaslata, mely a német nyelvet kötelezett tantárggyá teszi.

A 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. §-ok meghagyattak, ez utóbbi azon módosítással, hogy a középtanoda négy alsó osztályába is a felvehető növendékek száma nem 40-ben, hanem 50-ben állapítottatott meg. A 144. 145. §-ok helyébe a tanügyi bizottság javaslatának 150. és 151-ik pontjai tétettek. A 146-ik §. s következő §-ok némi módosításokkal meghagyattak.

Az utolsó ülés.

Szept. 20.

A női középiskoláról szóló harmadik fejezet kihagyatván, megkezdődött a tárgyalás a 4-ik fejezettel: „A középtanodák igazgatása és hatóságai.“ A 177. §. meghagyatott, azon csekély módosítással, hogy az „iskolaszék“ helyébe „igazgató tanács“ tétetett. A 178. §-nál, mely az igazgató tisztét sorolja elő, hogy többek közt ennek kötelessége minden egyes tanár óráit legalább havonként egyszer meglátogatni, azok eljárását és tanítását figyelemmel kíséreni,

Dobos J. megjegyzi, hogy szerinte az egész iskolaügyi munkálaton valami nehéz nyomás vonul végig; valami diszciplináris katonai szellem, a szubordináció fatalis szelleme czéloztatik behozatni, ezért ő a javasolt szöveget nem pártolja.

Kovács Ödön, Hegedüs L. szintén rövidítést, módosítást ajánlván, elfogadtatott ezen §. első alinea helyébe a tanügyi bizottság rövidebb, a következő javaslata: „Az igazgató tanár tiszte: az egész intézetben az oktatást és nevelést a rendszabályok és tantervek értelmében összehangatosan vezetni; közvetlenül felügyelni arra, hogy úgy a tanárok mint a tanulók kötelességeiket pontosan teljesítsék. A többi alinea meghagyatott.

Ezen §. után egy új §. toldatott be az igazgató-tanár választásáról, melynél azonban a konvent nem kívánta pontosan meghatározni sem azt, hogy az igazgatót kik válasszák, sem hogy hány évre. A 179. §. b) pontja helyébe a tanügyi biz. rövidebb szövegezés fogadtatott el. A 180. és 181. §§-ok meghagyattak. A 182. §. akként módosítottatott, hogy az egyes egyházak vagy egyházmegyék által fenntartott középtanodák ne legyenek kivéve az illető e. megye felügyelő s kormányzó befolyása alól. Ugyanazon §. e) és h) pontjai kihagyattak. A 183. §. helyett a tanügyi bizottság javaslata fogadtatott el némi módosítással. A 184. §. első alinea akként módosítottatott, hogy az e. megyék vagy egyes egyházak által fenntartott középtanodák tanárainak fegyelmi ügyeiben első fórumul az e. megye fogadtatott el, de az e. kerületek által fenntartott avagy eddigelé ennek fenhatósága alá tartozott intézetek tanárainak fegyelmi ügyében első fórum a kerület, második a konvent. A második alinea kihagyatott.

A 185. §-nál *Molnár A.* iskoláink felvirágoztatására nézve mulhatlanul szükségesnek látja, hogy szakszerű felügyelők állíttassanak középtanodáink felé, és nem külön-külön az e. kerületek által, hanem együtt az öt kerület bizton meg két vagy három egyént, a kik a különböző kerületek tanintézetei felett az egységes vezetés s a tanterv pontos végrehajtása érdekében felügyeletet gyakoroljanak. Ezért nem helyeselheti a tanügyi bizottság javaslatát, mely szerint „minden egyházkerület a középiskolai oktatás kezelésére való szakszerű felügyeletről belkörüleg intézkedik.“

Tóth S., Hegedüs L., Kántor S. ezen utóbbi javaslatot ajánlják. A tiszántuli kerület intézkedett is már az iránt, hogy

a kerületben levő középtanodák felett a felügyelet lehető pontosan gyakoroltassék s ez helyesebb is — mondják — mert így a tanintézet s tanári kar nem egy ember szégyele, annak netalán rosszakarata alá van vetve, hanem felette egy testület öröklik. Szokatlan is nálunk az iskolafelügyelői intézmény, azért hagyjuk meg ezen jogot és kötelességet a kerületeknél és általában az egyházi testületeknél.

Mocsáry. Egyes emberekre bizni a felügyeletet a bürokrácia szokása, nálunk önkormányzattal bíró felekezetenél nem egy ember, hanem a közönség, az egyházi testületek gyakorolják a felügyeletet; elveszitené a nagyobb közönség az érdekeltséget iskoláink iránt, ha az azok feletti felügyelet csupán egy emberre bíztnék. Elfogadtatott a tanügyi bizottság javaslata. A vagyonkezelést, az erre való felügyeletet megállapító 186. §. s az ebben érintett 215. és 218. §-ok elfogadtattak, s ezzel a középtanodák szervezeti szabályzata letárgyaltatott. Most

Hegedüs felemlítvén, hogy ezzel letárgyaltuk azon pontokat, minők az országos törvényjavaslatban is foglaltatnak és ezzel kimutattuk, hogy egy részről miként értelmezzük mi az 1791-ik 26. törvénycikkben biztosított s iskoláinkra vonatkozó önkormányzati jogot, hogy ezen jog alapján iskoláinkat miként akarjuk szervezni s azok felett miként óhajtjuk a felügyeletet gyakorolni; de ez nem elég, hanem más oldalról fel kell mutatnunk azt is, hogy az államnak iskoláink feletti felügyeleti jogát miként kívánjuk értelmezni. Azért szükséges itt a legfőbb felügyeletre vonatkozó nézetünket kifejezni s vagy az igazgatásról szóló vagy más ponthoz csatolni; s különösen kimondani azt, hogy ezentul is megteszszük iskoláinkról az eddigi felterjesztéseket, de a kormány is elégedjék meg ezentul is ezzel. Más szóval mondjuk ki, hogy mi tiltakozunk az állami közvetlen felügyelet ellen, hanem kívánjuk az eddigi határok fenntartását.

Ezen indítvány elfogadtatott s ennek értelmében egy új §-ban pótlólag kimondatott: Az állami felügyelet gyakorlása érdekében a fennálló törvény és jogszokás szerint az illető egyházi hatóságok útján felterjesztendők évenként középtanodáinkról: a statisztikai adatok, a tanterv, tanrend, tanárok létszámára, képesítésére s működési körére vonatkozó adatok, zárjelentések, az érettségi s egyéb vizsgákról való jelentések, a használt tankönyvek jegyzéke s kívánatra a tankönyvek is s más effélék, melyek eddigelé is felszoktak terjesztetni, hogy így a kormánynak módja és alkalma legyen az intézeteink körében történendő mozzanatokról, pontos és hiteles tudomást szerezni, s ekként a felügyeletet gyakorolni.

Ezzel azután a konvent nyolcz napon át folytatott üléseit berekesztette, illetőleg szept. 21-én a jegyzőkönyv hitelesítésével berekesztette.

Az „Egyetértés“ után.

RÖVID KÖZLEMÉNYEK.

Az érmelléki egyházmegyében, a mint a Székelyhídon e folyó évi szeptember hó 17-én tartott szavazatszedő bizottság ülésén a szavazatok összeszámlálásából kitűnt, esperesté Szőke János érmihályfalvi lelkész és e. m. tanácsbíró választott meg. A volt világi elnök és tanácsbírák ismét megválasztattak, új tanácsbírákú választattak: Fráter Béla szolgabíró és Konrád László ügyvéd.

Felhívás. Tarczy Lajos irodalmi műveiről, s tanári érdemeiről országosan ismert pápai tanár folyó évi november 5-én ünneplendi tanárkodá-a 50-ik évfordulóját. E nap kegyeletes visszaemlékezés napja leend az ünneplő kitűnő tanár nagyszámú tanítványaira nézve, kik az ő mintaszerű s figyelmet lekötő oktatásaiban részesülni szerencsések voltak, s kik ma már a közpályán fényesebb vagy szerényebb munkakörben működnek. A tisztelet és kegyelet többféleképen nyilvánulhat. Koszorú, bilikom, sok más egyéb lehet annak

kifejezője. Mi alólirott egykori tanítványai az érdemekben megöszült tanárnak oly valamiben óhajtanánk ennek kifejezést adni, mi túl élje az ünneplő napját, sőt magát az ünneplőt is, s őrzője legyen emlékének, tolmácsa érdemeinek akkor is, midőn ezekről a most élő tanítványok többé nem beszélhetnek. E czélból indítványozzuk egy „Tarczy-alap“ címet viselendő s a pápai főiskolában, mely az ő tanári s irodalmi működésének szintere volt, teh-tséges szegény tanulók segélyezésére kamatozandó tőke létrehozását. Azon biztos reményben, hogy indítványunk Tarczy Lajos tisztelői, különösen egykori tanítványai keblében viszhangra találанд, s készek leendnek velünk közreműködni az említett alap létrehozásában, kibocsájuk gyűjtő íveinket, bizalommal kérvén mindazokat, kik tiszteletök s tanítványi hálájok jeléül a Tarczy-alap gyarapításához járulni kívánnak, sziveskedjenek neveiket, adományaikat, valamint a körükben esetleg gyűjthető adományokat a gyűjtő ívre följegyezni, il etőleg följegyeztetni, s a gyűjtött összeget, miről nyilvános számadás fog közététetni f. évi nov. első napjáig Kiss Gábor kerületi pénztárnok urhoz Pápára küldeni. Fördös Lajos, Jókai Károly, Jókai Mór, Kerkapoly Károly, Kiss Gábor, László József, Molnár Ádám, Molnár Aladár, Papp Gábor, Pázmándy Lajos, Vályi Lajos. — A kikhez Tarczy Lajos volt tanítványai közül ezen „felhívás“ külön íven el nem juthatna, azoknak részvétők is örömmel fogadtatik a Tarczy-alap nevelésére; csak sziveskedjenek neveiket s adományaikat postautalványon Pápára a megnevezetthez küldeni. *Kiss Gábor.*

A vallás- és tanulmányi alapok ellenőrzésére a felség által kinevezett bizottság e folyó hó 21-én tartotta első ülését a primás budai palotájában. A tagok teljes számmal jelenek meg az ülésen, melyen a primás és országbíró elnököltek; ez utóbbi nyitotta meg azt, de érdemleges tanácskozás nem tartatott, hanem az ügyrend kidolgozására egy bizottság küldetett ki, melyet az október 2-án tartandó bizottsági ülésben fog előterjeszteni. Miután még ma országos érdekűek ezen alapok, s azok is lesznek mindaddig, míg azok sorsa felett a katolikusok javára egyoldalulag szentesített törvény nem határoz, ha ugyan határoz, e lap minden azokra vonatkozó mozzanatokat legalább röviden köz eni fogja.

Kiigazítandó sajtóhibák. A 39. szám 322. lap 2-ik hasáb felül 10-ik sor 14 helyett olvass 17-et; 323. lap. 1-ső hasáb felül 17. sorban Szibériában helyett Sziéziában.

Pályázati hirdetés.

A tiszántúli ref. középiskolai tanár-egyesület Szatmár-Németi szabad királyi város hatósága s egy magát megnevezni nem kívánó tanügybarát szives ajánlatából pályázatot hirdet a következő két kérdésre:

1. „Ad-e a középiskola a gyakorlati életre annyi és olyan ismeretet, hogy ez által fölöslegessé válnék a felső nép- vagy polgári iskolák állítása azon városokban, melyekben középiskola létezik?“

Jutalma a legjobb műnek Szatmár-Németi szab. kir. város közpénztárából 200 azaz kétszáz oszt. ért. forint.

2. Tapasztalás szerint a latin nyelv és irodalmi iskolai tanítása a jelenben nem mutat fel annyi eredményt, a mennyit attól akár a rá fordított idő akár a tudomány érdeke szempontjából megkívánni lehet és kell, ennélfogva kiáltassanak fel e tüneménynek okai, továbbá jelöltesenek meg a módok, a melyek által e bajon segíteni lehessen s a középiskolai képzés ez ágának eredménye biztosítsassék.

Jutalma a legjobb műnek a fentemlített tanügybarát sziveségéből 100 azaz száz frank aranyban.

A pályaművek idegen kézzel tisztán leírva, bekötve, lapszámozva és a szerző nevét rejtő jelíggel levéllel ellátva, jövő 1881-ik évi május 1-ső napjáig az egyesületi elnökhöz küldendők.

Csak egyesületi tagok pályázhatnak.

A bírálatról az állandó bizottság gondoskodik.

Debreczen, 1880. szept. 25.

Szegedi Sándor,
elnök.

Gergely Károly,
jegyző.

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: **Joo István.**

Főmunkatárs: **Tóth Samuel.**

Debreczen, 1880. nyomtatott Kutasi Imre gyorsajtóján.